

TÜRKİYE'DE NÜFUS HAREKETLİLİĞİ VE KÜTAHYA ÖRNEĞİ

Yavuz BOZKURT*

Özet: Sosyal, siyasal, ekonomik vb. nedenlerden dolayı sürekli değişim gösteren nüfus, kentlerin en önemli gelişmişlik göstergelerinden biri olmakla birlikte hareketli bir olgudur. İnsanlar değişen yaşam koşullarına ayak uydurabilmek için yaşadıkları bölgeyi terk edip yeni bölgelere yerleşmekte ve bu durum nüfus hareketliliğine yol açmaktadır. Özellikle 1950'li yıllardan sonra Türkiye'de dikkat çekici bir şekilde nüfus hareketliliği yaşanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'de yaşanan nüfus hareketleri ele alınırken özeldir Kutahya ilindeki nüfus hareketliliğinin sebeplerinin belirlenmesine çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus hareketliliği, iç göç, dış göç, Kutahya nüfusu

Abstract: Because of social, political, economical, and etc. reasons, constantly varying population, as well as being one of the most significant signs of development, is a dynamic phenomenon. In order to keep up with the varying life standards human beings emigrate and settle down in new places and this causes mobility of population. Particularly after 1950s, mobility of population has been faced in Turkey. Within this concept, in this study it is tried to determine the reasons of mobility of population in Kutahya city in particular while mobility of population throughout Turkey is dealt.

Keywords: Mobility of population, internal migration, external migration, population of Kutahya

Giriş

Günümüzde dünya nüfusu önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Göçler, yoksulluk, çevre sorunları, kötü ve plansız şehirleşme, dünyanın birçok bölgesindeki anlaşmazlık ve savaşlar, üreme çağına gelen genç nüfusun giderek artması ve insanların daha uzun yaşamaları sonucu yaşlı nüfusun artması karşısında bu nüfusun ihtiyaç duyduğu sağlık ve diğer gereksinimlerin giderilmesinin zorlaşması gibi problemler bugün dünya nüfusu üzerinde baskı yaratan önemli sorunlardandır (Tuncer, 2004: 8).

Geçmiş yıllarda insanlar güçlü şekilde bir topluluğa aidiyet duygusu taşırlarken bu duygu bir köye ya da kasabaya bağlı olma şeklinde kendini gösterirdi. Ancak, göç ve daha büyük hareketlilik yaratan bir takım faktörler bu duygunun yönünü ve gücünü değiştirmiştir (Milbourne, 2007: 381).

Son yıllarda modernizasyonun bir parçası olarak coğrafi hareketlilik, kentleşme süreci ile bağlantılı bir hale gelmiş ve modern toplumlara özgü yaşanan yerde derin köklerin olması ya da bir yerde yerleşik olma düşüncesi artık yerini yavaş yavaş farklı bir görüşe bırakmıştır. Özellikle kırsal kesimde yaşayanlar salgın hastalıklar, ekonomik sebepler, savaşlar ve diğer sebeplerden dolayı bireysel ya da ailecek sıklıkla yer değiştirir hale gelmişlerdir (Manfredini, 2003: 317).

Tarımsal yenilikler, üretim sektöründeki gelişmeler, ekonomik dönüşüm ve savaşlar gibi birçok nedenden hangisinin nüfus hareketliliği ve değişimi üzerinde direkt etkisinin olduğu konusunda büyük tartışmalar olmasına rağmen nüfus gelişimi ve yerleşme arasında kurulacak bir modelde en etkili faktör bölgesel işgücü hareketliliğidir (Otterstrom, 2001: 393-394).

Toplumsal değişimin bir sebebi ve sonucu olarak insan göçü, bölgelerin demografik ve sosyo-ekonomik durumunun altında yatan en önemli faktörlerden biri olduğundan bölgelerin değişim sürecini analiz etmeye çalışanlar, bu konuda bölgelerarası göçün hayati öneme sahip olduğunu görmektedir. Bundan dolayıdır ki siyasilerde bölgesel kalkınma,

* Yrd.Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü.

15). Kırsal alanda iş gücünün çoğunlukla tarıma dayalı olması, kent ile kırsal arasında gelirin dengesiz dağılımına sebep olmaktadır. Köylerde görülen tarıma dayalı ekonomik hayatın yerine şehirlerde son derece farklılaşmış iş bölümü ve ihtisaslaşmayı zorunlu kılan ekonomik düzen, kırsaldaki nüfusu kentlere çekmektedir.

İç göçü açıklamaya çalışan ekonomik yaklaşımın temelinde, insan kaynaklarının etkinliğine yönelik yatırımların artırılması konusuna yeterince önem verilmemesi yatmaktadır. Göç kararlarında genellikle ücret, nakliye ve vergiler gibi unsurların etkili olacağı düşünülse de asıl önemli unsur, göç edilen yerin gelecekte insanlara sunacağı gelir ve iş imkânları gibi fırsatların, bugün içinde bulunulan durumdan çok daha fazla getirisinin olacağına dair verilecek karardır. Verilecek bu kararlar birlikte göç edilecek bölgede yaşayan akraba ve arkadaşlar ile kurulacak sosyal ve kültürel ilişkiler ve onlardan iş imkânları ile ilgili elde edilecek bilgilerle göç kararlarını etkilemektedir (Grenier, 2008: 738-739).

Kırsaldan kente göç temelde ekonomik gelişmenin bir parçası olmakla birlikte insan kaynaklarının tarım sektöründen niteliksiz işgücüne ihtiyaç duyulan ya da kentin sanayisinde yüksek nitelik gerektirmeyen sektörlerle doğru hareketlenmesidir. Kırsaldan kente göç bir taraftan kaynakların sektörel dağılımındaki verimliliği artırırken diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde kentlerdeki işsizlik probleminin büyümesine de neden olmaktadır (Liu, 2008: 521) ki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde bu problemin yoğun bir biçimde yaşandığını söylemek mümkündür.

1.2. Dış Göç

Uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını her iki yönden aşarak yapılan nüfus hareketlerine dış göç adı verilmektedir (Gönüllü,1996: 95). Ülke sınırlarından başka bir ülkenin sınırlarına geçilmesi durumunu ifade eden dış göçe, doğal afetler, savaşlar, etnik nedenler, sınırların değişmesi, uluslararası anlaşmalarla sağlanan nüfus değişimi ve ekonomik nedenlerle çalışmaya gidilmesi gibi faktörler sebep olmaktadır.

Özellikle dış göçün sebepleri üzerine yapılan araştırmalar, göç edenlerin kendi ülkelerinden bir başka ülkeye gitme ve çalışma nedenlerini push-pull (itme-çekme) teorisi ile açıklamaktadır. “Push”, bulunulan ülkeden ayrılmaya sebep olan işsizlik, düşük ücret, ücret sistemindeki adaletsizlik, politik dengesizlik, kötü çalışma koşulları, yükselme fırsatı azlığı, kurumsallaşamama, daha iyi şehir yaşantısı özlemi, daha iyi kariyer beklentisi, gençlere fırsat verilmemesi ve sürekli çalışma koşullarının yetersizliği gibi faktörleri, “pull” ise ev sahibi ülkedeki daha iyi ekonomik durum, yüksek ücret, daha iyi yaşam koşulları, politik istikrar, şehir merkezlerinin cazibesi ve daha iyi çalışma koşulları gibi faktörleri ifade etmektedir (Yüce Dural, 2010: 98).

Ülkelerin katı göç politikaları uygulamalarına rağmen 1970-2000 yılları arasında gelişmiş ülkelere uluslararası göç rakamları ikiye katlanmıştır. Küreselleşmenin önemli bir parçası olan dış göç olgusunu açıklamaya yardımcı olan birkaç faktör vardır. Bunlardan ilki demografik bir faktör olup yoksul ülkelere göç edenlerin, orta yaş ve daha üzeri yaşlardan ziyade genç yaşta insanlardır. İkincisi ise sanayileşme ile ilgili bir faktör olan ve kırsalda yaşayanların uluslararası göç girişiminde daha isteksiz olduğu varsayımdır (Berthelemy ve diğerleri, 2009: 1589-1590).

Türkiye’de özellikle kırsal kesimde toprağa bağlı olarak yaşayan kimseler kentlere göç ederken göç edenlerin küçük bir kısmı fabrikalarda, büyük kısmı ise marjinal işlerde çalışmaya başlamıştır. Kırsal kesimlerden kentlere göç daha sonraları işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler yüzünden ülkeden Batı Avrupa’nın sanayileşmiş ülkelerine yığınlar halinde gerçekleşmiştir (Ersel, 2002: 55-61).

Türkiye’deki göç istatistiklerinin azlığı ve yurt dışına göç eden nüfus ile ilgili direkt bilginin olmamasına rağmen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’ndan elde edilen verilere göre 2008 yılı içerisinde geçici olarak yurt dışına göç eden insan sayısının 57000 olduğu ve bu rakamın son iki yıl içerisinde 75-8000’lerden buraya gerilediği ifade edilmektedir (International Migration Outlook, 2010: 246). İfade edilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de 1960’lı yıllarda başlayan ve büyük bir ivme ile devam eden dış göçün, son yıllarda yavaşladığı görülmektedir.

2. Türkiye’de Nüfus Hareketliliği

Türkiye’de geçen yüzyılın ikinci yarısında başlayıp zaman içinde değişen hızlarla devam eden ve genelde kırsal yerleşim yerlerinden kentsel yerleşim yerlerine ve doğu bölgelerinden batı bölgelerine doğru, temelde ekonomik nedenli olarak nitelenebilecek bir nüfus hareketi yaşanmıştır. Bu göç hareketine son yirmi yıl içinde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nden güvenlik ve terör nedeniyle ve bölgede uygulanan büyük ölçekli kalkınma projelerinin sonucu olan nüfus hareketliliği de eklenmiştir (Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, 2006: 5).

Türkiye’de nüfus hareketliliği ile ilgili iki yönlü bir süreç yaşanmaktadır. Bir yandan topraksızlık, geçim darlığı, nüfus artışı, bölgenin karakteristiğine göre kan davası, ağa zulmü, kentlere olan istek gibi çeşitli nedenler öte yandan sanayileşme ve kentleşme gibi önemli iki sosyo-ekonomik gelişme sonucu erozyona uğrayan kırsal alanların boşalması ve yeni kent merkezlerinin doğması bu süreçleri açıklayıcı niteliktedir (Türkdoğan, 2006: 456).

Literatürde demografik, ekonomik, toplumsal ve siyasal yönleri ile birçok tanımı yapılan ve en temel anlamıyla kırdan kente göç hareketi olarak tanımlanan kentleşmenin dolayısıyla nüfus hareketliliğinin Türkiye’deki miladı 1950’li yıllara dayanmaktadır. Kentleşmeyi etkileyen birçok faktör vardır. Kentleşme itici, iletici ve çekici güçlerin etkisinde oluşan ve değişen bir nüfus hareketidir. İtici etmenler, genellikle nüfusu köyden ve tarımdan köy dışına iten etmenlerdir. İletici etmenler, köyden kopan nüfusu şehirlere, büyük merkezlere taşıyan ulaşım araçlarındaki ve imkânlarındaki gelişmelerdir. Çekici güçler ise, kırsal kesimden ayrılan ya da ayrılmaya karar verenleri kentlere doğru çeken ekonomik ve toplumsal etmenlerdir (Keleş, 2008: 69-70). Türkiye’de kırsal kesimdeki nüfusun kentlere göçü üzerinde yukarıda sayılan etmenlerin değişik ölçüde payları olduğu konusunda otoriteler hemfikir iken bu etmenlerden hangisinin ne oranda etkili olduğu konusunda bir görüş birliğinden bahsetmek söz konusu değildir.

Türkiye’de köyden göç edenleri göçe sürükleyen “itici” faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Hemmasi ve Prorok, 2002: 400-401):

- Artan nüfusun yarattığı baskı ile özellikle kırsal alanlardaki değerlendirilebilir tarımsal toprakların sınırlı kalması karşısında bu toprakların küçük parçalara bölünmesi sonucu artan işsizlik ve düşen yaşam kalitesi,
- 1950’li yıllardan itibaren traktör gibi tarımsal makinelerin Türkiye’ye girişi ile işgücüne olan ihtiyacın azalması,
- Nakliye ve pazarlama giderleri ile pestisit ve kimyasal gübrelerin kullanımından kaynaklanan maliyetlerin artması,
- Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinin kırsal alanlarında yaşayan insanların politik kargaşalardan etkilenmesi,
- Yerel çatışmalar, deprem ve sel gibi doğal afetler sonucu yaşadıkları mekânları tahrip olanların yer değiştirmesi,
- Askerlik hizmetini yapan genç nüfusun gittiği yerlerde modern değerleri ve farklı yerleşme/iş çevrelerini görmesi ve oralarda evlilikler yapması,
- Meyve, sebze ve pamuk gibi ürünlerin hasat zamanında yerel, bölgesel ve mevsimsel olarak yer değişmelerinin yaşanması.

Kentin “çekici” faktörlerini açıklamak ise basit bir ekonomik baskının çok ötesinde olduğundan kırsalın “itici” faktörlerini açıklamaya göre çok daha zordur. Kentlerdeki bir takım seçkin grupların varlığı, gerçek fırsatları yakalamaya ilişkin değişen umutlar, toplumsal modernizasyon, küreselleşmenin etkisi, çeşitli düzeydeki karar vericilerin göçü etkilemesi, kamu ve özel sektörün sunduğu iş imkânları Türkiye’deki kentlerin “çekici” faktörlerindedir (Hemmasi ve Prorok, 2002: 401).

Az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik gelişme ve göçe ilişkin literatür incelendiğinde; ekonomide geleneksel sektör ile modern sektörü ifade eden kırsal tarım ve kentsel sanayi arasında modern sektöre doğru gelir ve istihdam fırsatı farklılığından dolayı göçün yaşandığı görülmektedir (Çelik, 2007: 92). Bu bağlamda Türkiye’de ekonomik açıdan gelişmiş bölgelerin batıda, gelişmemiş bölgelerin ise doğuda olduğu gerçeği ile göçlerin doğu-batı ekseninde seyir etmesi kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye’deki nüfus hareketliliği büyük kentlere doğru yönelirken bu kentlerin nüfusu hızlı bir yükseliş göstermiştir. Bu hızlı nüfus artışı ve plansızlık karşısında barınma ve istihdam gibi temel gereksinimlerini karşılamadan kentlere göç eden insanlar, kentlerde var olan sosyo-ekonomik sorunları daha da ağırlaştırmışlardır (Mutluer, 2003b: 1). Bununla birlikte Türkiye’de iç göçün tipik bir özelliği olarak kente göç edenlerin belli bölgelerde toplanarak kendi kültürel özelliklerini yaşatmaya çalışması ise göçün bir yer değiştirme hareketinin dışında toplumsal yapıda sosyal, ekonomik ve kültürel değişmelere neden olan bir nüfus hareketi haline gelmesine sebep olmuştur (Bayhan, 1997: 178).

Küreselleşme olgusuyla birlikte dünyanın birçok bölgesinde yoğunlaşan ucuz işgücü talebi fırsattan öte çaresizliğin göstergesidir. İnsanlar fırsatların varlığından ya da niteliğinden haberdar olmadan göçe yönelmektedir. İç göçlerin oluşmasında daha yüksek gelir, kentin kırsal kesime göre daha iyi ve rahat yerleşme olanağı sunması gibi faktörler etkili olurken (Çağlayan, 2006: 77) Türkiye’de de daha iyi bir yaşam için yaşadığı bölgeyi terk edenlerin çoğu kez kentte bulmayı ümit ettikleri fırsatların varlığı ve niteliğinden ziyade zorunluluktan göç ettiklerini söylemek mümkündür.

Kırsaldan göç, nüfus hareketini kentlere doğru kaydırırken kırsal alanların nüfusunda her geçen gün azalma meydana gelmektedir. Türkiye’de kırsal nüfus oranı gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi nispeten yüksek olmakla beraber, bu oran giderek azalmaktadır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımı sonucuna göre, Türkiye’nin toplam nüfusunun % 24.22’si kentsel, % 75.78’i ise kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Ancak yıllar itibari ile nüfustaki değişim, kentsel alan lehinde bir eğilim göstermiştir. Toplam nüfus içerisinde kentsel nüfus oranı 1950 yılında % 25.04, 1970’te % 38.45, 1990’da % 59.01, 2000’de % 64.90’a (Genel Nüfus Sayımları, 1927-2000) ve 2009 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı % 75.50’ye kadar yükselmiştir (Haber Bülteni, 2010).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra nüfus dağılımında önemli rol oynayan dış göç hareketleri Türkiye’de 1960’lı yıllara dayanmaktadır. Bu yıllardan itibaren Batı Avrupa’ya işgücü ihraç eden bir ülke haline gelen Türkiye’den Federal Almanya, Avusturya, Hollanda, Belçika, Fransa’ya, 1968 yılında Avustralya’ya ve 1975 yılında Libya’ya işçi gönderimi anlaşmaları ile önemli sayıda insan dışarıya göç etmiştir (Akan ve Arslan, 2008: 22). Yurtdışından göç akımları ise daha çok Balkan ülkelerinden olmuştur.

1960’lı yılların sonları ile 1970’li yılların başlarında Türkiye’de yoğun bir şekilde yaşanan yurtdışına işgücü göçü, Batı Avrupa ülkelerinin işgücü ithalini durdurmaları nedeniyle 1980 yılına kadar olan dönemde önemli ölçüde yavaşlamıştır. Bu dönemden sonra ise işgücü göçünde yeniden bir hareketlilik başlamıştır. Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri gibi farklı ülkelerdeki Türk müteahhitlik hizmetlerinin artması sonucu bu ülkelere olan işgücü göçü artış göstermiştir (Apak ve diğerleri, 2002: 187-188).

3. Kütahya’da Nüfus Hareketliliği

1429 yılında Germiyanoglu II. Yakup’un ölümü ve vasiyeti ile Osmanlı topraklarına katılan Kütahya 08.10.1923 tarihinde il olmuştur (www.kutahya.gov.tr, 2010). İl oluşu cumhuriyetin kabul edildiği tarihlere rastlayan Kütahya’nın nüfusu, 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımı sonuçlarına göre 303.641 olup bu rakam o tarihteki toplam Türkiye nüfusunun (13.648.270) yaklaşık olarak % 2,22’sine tekabül etmektedir.

Türkiye’deki ilk nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusunun Türkiye nüfusuna oranı % 2,22 olan Kütahya nüfusunun, daha sonraki yıllarda yapılan nüfus sayımlarında ortaya çıkan sonuçlar dikkate alındığında Türkiye nüfusuna oranı, Tablo 1’de görüleceği üzere sürekli bir şekilde düşüş göstermiştir.

Kütahya nüfusu ile Türkiye nüfusu arasındaki ilişki incelendiğinde 1927-2009 yılları arasında Kütahya nüfusunun 303.641’den 571.804’e, Türkiye nüfusunun ise 13.648.270’den 72.561.312’ye yükseldiği, buna karşılık Kütahya ile Türkiye nüfusu arasındaki oransal ilişkinin, 1927 yılında % 2,22 iken bu oranın 2009 nüfus sayımı sonucunda % 0,78’e düştüğü görülmektedir. İlk nüfus sayımından bugüne nüfusu artan ancak, Türkiye nüfusu ile oransal olarak karşılaştırıldığında sürekli bir düşüş yaşayan Kütahya nüfusunda bu zaman aralığında görülen iki keskin düşüş dikkat çekmektedir. Bu keskin düşüşlerin yaşandığı zaman aralıkları 1950-1955 ve 2000-2007 yılları arasını kapsamaktadır.

Tablo 1. 1927-2009 Yılları Arası Kütahya ve Türkiye Nüfus Sayımı Sonuçları

Nüfus Sayımı	Köy Nüfusu	Kent Nüfusu	Toplam Nüfus	Türkiye Nüfusu	Türkiye Nüfusuna Oranı (%)
1927	251.191	52.450	303.641	13.648.270	2,22
1935	292.377	55.305	347.682	16.158.018	2,15
1940	303.896	55.994	359.890	17.820.950	2,02
1945	235.713	58.912	384.625	18.790.174	2,05
1950	360.328	62.487	422.815	20.947.188	2,02
1955	275.692	55.286	330.978	24.064.763	1,38
1960	294.781	72.972	367.753	27.754.820	1,33
1965	310.997	87.084	398.081	31.391.421	1,27
1970	329.758	110.209	439.967	35.605.176	1,24
1975	333.802	136.621	470.423	40.347.719	1,17
1980	335.058	162.031	497.089	44.736.957	1,11
1985	343.885	199.499	543.384	50.664.458	1,07
1990	336.021	241.999	578.020	56.473.035	1,02
1997	334.469	308.648	643.117	62.865.574	1,02
2000	338.034	318.869	656.903	67.803.927	0,96
2007	233.655	350.255	583.910	70.586.256	0,83
2008	218.811	347.073	565.884	71.517.100	0,79
2009	213.079	358.725	571.804	72.561.312	0,78

Kaynak: <http://www.kutahyanufus.gov.tr/sunumlar.aspx>, (22.10.2010); Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı, Nüfus Sayım Sonuçları, http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11, (23.10.2010).

Cumhuriyet sonrası nüfus hareketleri incelendiğinde, Kütahya nüfusundaki ilk keskin düşüşün 1950-1955 yılları arasında kapsadığı görülmektedir. Bu dönemde Kütahya nüfusundaki ciddi azalışın sebebi ise o döneme kadar Kütahya’ya bağlı olan Uşak’ın, Kütahya’dan ayrılarak il statüsü kazanmasıdır. Osmanlı devrinde Kütahya Sancağı’na bağlı bir kaza olan Uşak, 1924 yılında yapılan idari düzenlemede yine Kütahya vilayetinin bir kazası olarak kalmış ve Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni idari yapısı içinde Banaz, Sivahlı, Karahallı ve Ulubey Nahiyeleri, Uşak kazasına bağlanmıştır. 9 Temmuz 1953 tarihinde 6129 Sayılı kanunla vilayet haline getirilen Uşak’ın (www.usak.gov.tr, 2010) bu nahiyelerle birlikte Kütahya’dan ayrılması sonucunda ise Kütahya nüfusunda önemli bir düşüş yaşanmıştır.

Kütahya nüfusunda yaşanan ikinci keskin düşüş ise 2000-2007 yılları arasında rastlamaktadır. Bu dönemde Kütahya nüfusundaki yaşanan değişikliğe sebep olan en önemli olaylar ise 2007 yılında hayata geçirilen Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi uygulaması ve sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı Kütahya’nın verdiği göç rakamlarının aldığı göç rakamlarına göre daha yüksek seviyede olmasıdır.

2007 yılı içerisinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), ülke sınırları içerisinde ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile yabancı uyruklu kişilerin ikamet adres bilgileri, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için T.C. kimlik numarası kullanılarak MERNİS veri tabanındaki nüfus kütükleri ile eşleştirilerek yerleşim yerlerine göre nüfusun büyüklüğü ve nüfusun nitelikleri yıllık olarak üretilerek kullanıcılara sunulmuştur. ADNKS’de ülke sınırları içinde ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ve yabancı uyruklu kişilerin tamamı kapsamaktadır. Kurumsal yerlerde (kışla, cezaevi, huzurevi, üniversite öğrenci yurtları vb.) kalanlar ikamet adreslerinde değil kurumsal yerlerin bulunduğu yerleşim yerinin nüfusuna dâhil edilmiştir (www.tuikapp.tuik.gov.tr, 2010).

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi uygulamasına geçiş, il sınırları içerisinde çok sayıda asker ve öğrencinin ikametgâh ettiği Kütahya’da, nüfus hareketliliği açısından önem arz etmektedir. Kışla ve öğrenci yurtları gibi kurumsal yerlerde kalanların ikamet adreslerinde değil de kurumsal yerlerin bulunduğu yerleşim yerinin nüfusuna dâhil edilmiş olması ve birçok insanın nüfusa kayıtlı olmayışı gibi bu sisteme geçiş esnasında yaşanan olumsuzluklar, Kütahya’daki nüfus hareketliliğinin nedenlerindedir.

Ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye ya da bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme ve yerleşmesi olarak ifade edilen göç olgusu, diğer yerleşim bölgelerinde olduğu gibi Kütahya’da da önemli nüfus hareketliliklerine yol açmaktadır. Frig Bölgesi’nde yer alan Kütahya, aynı bölgede bulunan Eskişehir, Afyonkarahisar, Uşak ve Bilecik illeri ile birlikte göçten etkilenirken bu göç hareketliliği bölgedeki illerde kozmopolit bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bölge illerinde yaşanan göç hareketlerinin ortak özelliği ise göç edenlerin çoğunluğunun komşu illerden olmasıdır (Bölge Vizyon, 2010).

2008 yılında yapılan bir çalışmada nüfusu 565.884 olan Kütahya’da, bu rakamın 497.719’unun Kütahya nüfusuna kayıtlı olduğu, 68 bin kişinin ise başka illerden göç ettiği ve bu rakamın toplam Kütahya nüfusunun yaklaşık % 12’sini oluşturduğu görülmektedir. Kütahya’nın hangi illerden göç aldığına bakıldığında, 9209 kişi ile en çok Afyonkarahisarlıların ardından 6343 kişi ile Eskişehirliilerin, 3734 kişi ile Balıkesirliilerin, 3427 kişi ile Bursalıların, 3075 kişi ile Manisalıların, 2530 kişi ile Konyalıların, 2237 kişi ile Bileciklilerin ve 2144 kişi ile Uşaklıların geldiği görülmektedir. Yine aynı çalışmada Kütahya’nın hangi illere göç verdiğine bakıldığında ise 15.744 kişi ile en çok Uşak ilinin, ardından 11.413 kişi ile Eskişehir, 3.811 kişi ile Bilecik ve 2.264 kişi ile Afyonkarahisar illerinin geldiği görülmektedir (Bölge Vizyon, 2010).

İnsanları göçe zorlayan birçok faktör olmasına rağmen yapılan araştırmalar göçün en önemli nedeninin sosyo-ekonomik faktörler olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalarda Türkiye’de iç göçler üzerinde yöresel bazdaki gelir dengesizliğinin önemli rol oynadığı, bu rolün de göç veren illerin düşük gelir düzeyinden ziyade göç alan illerin yüksek gelir düzeyinden kaynaklandığı vurgulanmıştır (Gürbüz, 2007: 4). Bu bağlamda son yıllarda nüfusunda düşüş görülen Kütahya’nın komşu illere göç vermesindeki en önemli sebep, Kütahya’dan göç alan komşu illerin gelir düzeyinin yüksekliğidir. Tablo 2’de görüleceği üzere, Kütahya’ya komşu illerdeki sanayi kuruluşlarının illere göre dağılımı incelendiğinde, Kütahya’nın sahip olduğu sanayi kuruluşları açısından uzun zamandan günümüze bölgedeki iller arasında her zaman son sıralarda olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Ege Bölgesinde sanayi kuruluşlarının illere göre dağılımı (% olarak)

İller	1964	1981	1989	1996
İZMİR	52.0	60.3	61.0	52.3
MANİSA	10.4	11.4	14.0	10.5
DENİZLİ	5.2	8.8	7.6	19.9
AFYON	4.1	3.5	5.7	5.3
AYDIN	14.5	7.3	5.0	4.8
KÜTAHYA	4.8	2.6	3.0	2.2
UŞAK	6.6	4.1	2.6	4.0
MUĞLA	2.4	2.0	1.1	1.0
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: MUTLUER, Mustafa (2003a), “Türkiye’de Yeni Gelişen Sanayi Odakları: Denizli-Gaziantep-Çorum”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 12, İzmir, s. 17.

Türkiye’deki iç göç olgusu genel olarak değerlendirildiğinde kırsal alandaki fazla işgücünün öncelikle kentlere yönelmesi bir süre sonra belli bir doyuma noktasına ulaşmasına neden olmuştur. 1980’den sonraki döneme ait veriler ise göçün kentten kente öncelik taşıdığını, kırdan kente göçün hızının azaldığını göstermektedir. Kentler arası göç çoğunlukla nitelikli işgücünün göçüdür (Bal, 2008: 114).

Tablo 3. 2009 Yılı İtibariyle Ege Bölgesindeki En Büyük 254 İşletmenin Üretimden Satışının İllere Göre Dağılımı

İller	Firma Sayısı	Üretimden Satış (Milyon TL)	Pay (%)
İZMİR	195	27.815	72,7
MANİSA	17	7.060	18,4
DENİZLİ	19	2.156	5,6
AYDIN	11	583	1,5
UŞAK	8	358	0,9
KÜTAHYA	3	258	0,7
AFYON	1	38	0,1
TOPLAM	254	38.268	100

Kaynak: YORGANCILAR, Ender (2010), “2009 Yılı Üretimden Satışlarına Göre Ege Bölgesinin Büyük Sanayi Kuruluşları Değerlendirmesi”, **Ege Bölgesi Sanayi Odası**, <http://www.ebo.org.tr/b2b/haber/resimler/100buyuksunum.pdf>, (22.10.2010).

Kütahya ilinde ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomik yapı bulunmakla birlikte sanayi sektörünün büyük bölümünü de bugün bir kısmı özelleştirilmiş olan Kamu İktisadi Teşebbüsleri oluşturmaktadır. Bu işletmeler; Garp Linyit İşletmeleri, Seyitömer Linyit İşletmeleri, ETİ Holding Bor İşletmeleri, Tunçbilek ve Seyitömer Termik Santrali olarak sayılabilir. Bunun yanında il hudutları içerisinde çok çeşitli madenlerin bulunması nedeniyle madencilik sektörü ve seramik, porselen, çini üreten işletmelerde önemli miktarda iş imkanı oluşturmaktadır. Bununla birlikte sanayi yatırımlarında Kütahya’da özel sektör yatırımları işsizliğe çözüm olarak yeterince gelişim gösterememiştir. (Kütahya İl Çevre Durum Raporu, 2005: 270-271). Tablo 3’de görüleceği üzere, Ege Bölgesi’ndeki en büyük 254 işletme içerisinde Kütahya’da faaliyet gösteren sadece üç tane işletme mevcuttur. Bu rakam ilde yeterince sanayi yatırımının olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

İlk nüfus sayımının yapıldığı günden bugüne Türkiye’deki nüfus istatistikleri incelendiğinde, 1927-2009 tarihleri arasında Kütahya nüfusunun 1,88 buna karşılık Türkiye nüfusunun 5,32 kat arttığı, yine Türkiye nüfusu ile oranlandığında, 1927’de % 2,22 olan oranın 2009 yılında % 0,78’lere düştüğü görülmektedir. Bu rakamlar, Kütahya nüfusunun arttığı ancak artış hızının Türkiye’deki toplam nüfus artış hızının çok gerisinde kaldığı anlamına gelmektedir.

Cumhuriyet tarihinden günümüze iki kez önemli düşüşün görüldüğü Kütahya nüfusunda yaşanan bu değişimle birlikte alınan göç-verilen göç ve doğum-ölüm oranlarında da seyrin kentin nüfusu lehine olduğunu söylemek mümkün değildir. Kentte, gerek doğum ile ölüm oranlarında doğumların lehine gerekse alınan göç ile verilen göç oranlarında alınan göçün lehine önemli bir fark söz konusu değildir. Bunun aksine özellikle ekonomisi daha iyi olan komşu illere ve yakın sayılabilecek büyük illere doğru yıllardır değişen oranlarda bir göçün varlığından bahsetmek gerçekçi olacaktır.

Uzun yıllardan beri bölgedeki illerle kıyaslandığında ekonomik göstergeler açısından bölgenin zayıf illeri arasında yer alan Kütahya, ekonomik olarak kendisinden daha güçlü olan komşu illere (Eskişehir, Uşak, Afyon, Denizli) göç vermektedir. Aynı zamanda bu illerden göçte alan Kütahya’nın verdiği göç rakamları ile aldığı göç rakamları karşılaştırıldığında verilen göç rakamlarının daha fazla oluşu, Kütahya nüfusunda önemli bir artışın olmamasındaki önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir.

1960’lı yıllardan günümüze kadar Kütahya’daki ve diğer bölge illerindeki sanayi kuruluşlarının sayılarını gösteren tablolarda görüleceği üzere sanayi kuruluşlarının azlığı özellikle nitelikli işgücünün neden göçe yöneldiğini göstermesi açısından önemlidir. Yeterli koşullarda çalışma imkânı bulamayan nüfus, doğal olarak daha iyi çalışma koşulları bulabilmek için göç etmektedir. Ayrıca son yıllarda büyük bir kısmı özelleştirilen Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nden ayrılmak durumunda kalanların bir kısmı, aileleri ile birlikte yeni bir iş bulma umuduyla kentten ayrılmak zorunda kalmıştır.

Son dönemde kentte II. Organize Sanayi Bölgesi’nin teşkili gibi ekonomik çabaların söz konusu oluşu ve eski KİT’lerin özelleştirme sürecinin ardından faaliyetlerine devam etmesi işsizlik, geçim sıkıntısı ve daha iyi iş koşulları aramak için kenti terk eden nüfusu tekrar geri getirecek gibi görünse de yakın kentlerin cazibesi, gelecekte de Kütahya nüfusunun artışı olumsuz yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- AKAN, Yusuf – İbrahim, ARSLAN (2008), **Göç Ekonomisi Türkiye Üzerine Bir Uygulama**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- AKER, Tamer – Bilgin, AYATA – Melih, ÖZEREN – Behice, BORAN – Ayşenur BAY (2002), “Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, Sayı: 3.
- ANJOMANI, Ardeshir (2002), “Regional Growth and Interstate Migration”, **Socio-Economic Planning Sciences**, Volume: 36, Issue: 4.
- APAK, Sudi – Adil, OĞUZHAN – Ayhan, AYTAÇ (2002), “Yurtdışına İşçi Göçü ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Kentleşme Göç ve Yoksulluk**, Ed: Ahmet Alpay Dikmen, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- BAL, Hüseyin (2008), **Kent Sosyolojisi**, Fakülte Kitabevi, 4. Baskı, Isparta.
- BAYHAN, Vehbi (1997), “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”, **II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (20-22 Kasım 1996)**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Sosyoloji Derneği Yayını, No: 5, Ankara.
- BERTHELEMY, Jean Claude – Monica, BEURAN – Mathilde, MAUREL (2009), “Aid and Migration: Substitutes or Complements?”, **World Development**, Volume: 37, Issue: 10.
- “Bölgede Göç Potansiyeli”, **Bölge Vizyon Aylık İş ve Yaşam Dergisi**, Şubat 2010, http://www.bolgevizyon.com.tr/haber_detay.asp?haber=1101, (24.09.2010).
- ÇAĞLAYAN, Savaş (2006), “Göç Kuramları Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Güz 2006, Sayı: 17.
- ÇELİK, Fatih (2007), “Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 22, Yıl: 2007/1.
- ERSEL, Birsen (2002), “Türkiye’den Yurt Dışına İşçi Göçü Akımı ve Ortaya Çıkardığı Sosyal Politika Sorunları”, **Kentleşme Göç ve Yoksulluk**, Ed: Ahmet Alpay Dikmen, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- ES, Muharrem - Mustafa, ATEŞ (2004), “Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:48, İÜİF Yayını, İstanbul.
- FIDRMUC, Jan (2004), “Migration and Regional Adjustment to Asymmetric Shocks in Transition Economies”, **Journal of Comparative Economics**, Volume: 32, Issue: 2.
- GÖNÜLLÜ, Müzeyyen (1996), “Dış Göç”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1.
- GRENIER, Gilles (2008), “The Internal Migration of the Immigrant and Native-Born Populations in Canada between 1976 and 1996”, **The Journal of Socio-Economics**, Volume: 37, Issue: 2.
- GÜRBÜZ, Mehmet (2007), “Yüreğir’e Göç Eden Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Şehirleşme Sürecindeki Değişimi”, **Coğrafya Dergisi**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Sayı: 15, İstanbul.
- Haber Bülteni Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı Sonuçları 2009** (2010), T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Sayı: 15, 25 Ocak 2010.
- HEMMASI, Mohammad – V. Carolyn, PROROK (2002), “Women’s Migration and Quality of Life in Turkey”, **Geoforum**, Volume: 33, Issue: 3.

- International Migration Outlook** (2010), OECD publishing, SOPEMI 2010, www.oecd.org/publishing (21.10.2010).
- KELEŞ, Ruşen (2008), **Kentleşme Politikası**, İmge Yayınları, 10. Baskı, Ankara.
- Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar** (2009), T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kentleşme Şurası 2009 Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu (7), Ankara.
- Kütahya İl Çevre Durum Raporu** (2005), T.C. Kütahya Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Kütahya.
- LIU, Zhiqiang (2008), “Human Capital Externalities and Rural–Urban Migration: Evidence from Rural China, **China Economic Review**, Volume: 19, Issue: 3.
- MANFREDINI, Matteo (2003), “Families in Motion: The Role and Characteristics of Household Migration in a 19th-Century Rural Italian Parish”, **History of the Family**, Volume: 8, Issue: 2.
- MILBOURNE, Paul (2007), “Re-populating Rural Studies: Migrations, Movements and Mobilities”, **Journal of Rural Studies**, Volume: 23, Issue: 3.
- MUTLUER, Mustafa (2003a), “Türkiye’de Yeni Gelişen Sanayi Odakları: Denizli-Gaziantep-Çorum”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 12, İzmir.
- MUTLUER, Mustafa (2003b), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- OTTERSTROM, M. Samuel (2001), “Trends in National and Regional Population Concentration in the United States from 1790 to 1990: From the Frontier to the Urban Transformation”, **The Social Science Journal**, Volume: 38, Issue: 3.
- ÖZDEMİR, Kerim (2004), “Türkiye’de Kırsal Sanayinin Kentlere Olan Göçler Üzerine Etkisi”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu KEAS 2003**, Devlet Planlama Teşkilatı-Pamukkale Üniversitesi, Cilt: II, Denizli.
- ÖZTÜRK, Mustafa - Nihat, ALTUNTEPE (2008), “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, **Journal of Yasar University**, Volume: 3, No: 11.
- PAZARLIOĞLU, M. Vedat (2007), “İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonomik Analizi”, **Yönetim ve Ekonomi**, Celal Bayar Üniversitesi İİBF, Cilt: 14, Sayı: 1.
- TUNCER, Uğur (2004), “Daha Sağlıklı Bir Dünya Nüfusu İçin Hep Birlikte Çalışmalıyız”, **İnsanca**, Sayı: 8, Temmuz 2004, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2006), **Türkiye’de Köy Sosyolojisi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul.
- Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması** (2006), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Haziran 2006, Ankara.
- YORGANCILAR, Ender (2010), “2009 Yılı Üretimden Satışlarına Göre Ege Bölgesinin Büyük Sanayi Kuruluşları Değerlendirmesi”, **Ege Bölgesi Sanayi Odası**, <http://www.ebso.org.tr/b2b/haber/resimler/100buyuksunum.pdf>, (22.10.2010).
- YÜCE DURAL, Betül (2010), “Geçiş Ekonomilerinden Avrupa Birliği’nin Eski Üyelerine Göç Sorunu”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan 2010, No: 26, Cilt: 1.

İnternet Kaynakları

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/aciklama.zul>, (23.09.2010).

<http://www.kutahya.gov.tr/tarih.asp#kronolojik>, (07.10.2010).

http://www.usak.gov.tr/yeni/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=147, (09.10.2010).